

Historia på bronsåldern

Hur man använde sig av sin historia på bronsåldern vet vi naturligtvis inte. Bronsålderns människor i Norden hade inget skriftligt språk; de hållristningar som finns runtom på skilda platser i Sverige och övriga Europa kan mycket väl innehålla bronsålderns nedtecknade historia, men det är tecken som vi idag inte längre förstår. Hållristningarna kan likaväl visa gudamyter eller berättelser om det dagliga livet.

Behovet av historia

Det är grundläggande för de allra flesta människor och kulturer att kunna och vilja känna till sitt eget ursprung och sin historia. Intresset för historia visar sig i allt ifrån myter, folkepos, sagor, religiösa texter, och bildberättelser. På olika vis försöker man förklara jordens uppkomst och skapandet av människorna fram till den egna gruppens sammansättning och levnad. Att följa sin släkts eller sitt folks historia är fascinerande, men ger också ett djup och en trygghet i den verklighet man själv befinner sig i.

Det är alltså mer än troligt att bronsåldersmänniskorna i Norden, liksom andra folk världen över haft en historieskatt, en mytologisk värld eller en skapelseberättelse som alla i samhället känt till. Idag kan vi dock inte säga mycket om den då inget skriftligt språk från Norden finns bevarat från den tiden. En sådan historisk och mytologisk tradition kan dessutom mycket väl ha skiljt sig mellan olika trakter vilket gör tolkningen av t.ex. hållristningar ännu mer besvärlig.

Vi har alltså inte tillgång till bronsålderns historia ur det då levande folkets perspektiv. Istället finns flera mer eller mindre trovärdiga tolkningar om livet under bronsåldern. De spår som finns kvar att tolka utgörs av människornas gravar och av deras verksamhet i miljön, t.ex. hus, åkrar, redskap, båtar och vapen. Just bronsåldern utgör en förhållandevis kort period i forntiden, med få fynd av gravar och boplatser. De flesta arkeologiska fynd som finns är svårtolkade och förklaras i brist på bättre tolkningar som rester efter religiösa kulthandlingar.

Ständigt denna kult

Som en följd av bristen på fakta blir bronsåldern oftast mycket schablonartat beskriven, även av ansedda forskare och museer. I skolböckerna får vi en bild av lyckliga, fredliga människor med bronstrumpeter i högsta hugg, iklädda enorma bronsmycken och hornprydda hjälmar, inbegripna i någon mystisk

kulthandling. Klimatet var varmt och behagligt, skogarna fulla med bär, åkrarna dignande av välfyllda sädesax och överallt växte det vindruvor och det fanns sköldpaddor i sjöarna! Ser man inslag där bronsåldern illustreras på TV fulländas bilden av mystik med dov musik och dimma.

Riktigt så var det nog inte. Av de många fynden av svärd att döma, skador på skelett från den tiden samt hållristningar med stridsscener, var det snarast en ibland ganska orolig tid. Den som kontrollerade handelsleder och därigenom bronset, saltet och andra status- och lyxvaror hade mycket att vinna. Den lättodlade jordbruksmarken kom troligen också att bli allt mer värdefull och kontroll över denna likaså viktig. De högre samhällsklasserna slogs för sin makt och sina territorier.

Att man under så lång tid tolkat de flesta av fynden från bronsåldern som kultföremål är delvis p.g.a. att man inte vet så mycket om tiden. De fynd man har att tolka är ofta mycket praktfulla och verkar inte höra samman med någon praktisk funktion. Sådana fynd är t.ex. bronslurarna och bronsköldarna i Sydsverige som sänkts i mossar och sjöar istället för att användas. Fynd av små bronsfigurer med underliga fågelmasker och kvinnor med ormar i händerna har också förstärkt förvirringen och helt kort förklarats som kultföremål. Även hållristningarna, vilkas innebörd är okänd och mycket fantasieggande har förstärkt mystiken kring denna period i vår historia.

Bronsåldern just nu

Forskningen om bronsåldern är ständigt under utveckling, och många tolkningar och teorier som vi idag betraktar som trovärdiga kommer förmodligen att förkastas. Den bild man kan ge av bronsåldern får man därför betrakta som tillfällig. Idag ser forskarna på bronsåldern som en period med stora omvälvningar i samhällsstruktur, ekonomi och religion. Delvis p.g.a. handeln med bronset kom mycket nya influenser till Norden, men många förändringar kom också inifrån. Man kan tydligt se att befolkningen nu skiljer sig åt i olika samhällsgrupper, något som inte varit så uttalat under stenåldern.

De ledande i samhället hade makt över såväl människor som råvaror och andra tillgångar. Skillnaderna mellan individerna syns tydligt i gravar och gravmaterial, där i synnerhet praktsvärdet verkar beteckna ledarnas rang. Bilden med ett strikt hierarkiskt, mansdominerat

1800
f. Kr.

Brons

Hållrist-
ningar

Tam-
hästen

1700
f. Kr.

Rituelle
vapen

Svärd

1500
f. Kr.

Storhöggar

Vagnar
och skepp

776
f. Kr.

Olympiska
spelen

samhälle styrt med vapenmakt kan tyckas lika överdriven som idealbilden av den lyckliga forntiden. Båda tolkningarna existerar dock och grundar sig på samma fyndmaterial.

Andra vinklingar av bronsåldern som lätt blir överdrivna är själva användningen av metall. Trots att man nu hade den fysiska möjligheten att använda brons som redskap var det under stora delar av bronsåldern en lyxvara som var status- och kanske ceremoniföremål. Det är fullt möjligt att många människor inte ens ägde något bronsföremål under den här tiden.

Ett problem som gör det svårare att tolka bronsåldern är att de flesta fynd av gravar och offer endast speglar de högre samhällsklasserna. Det är de styrande i samhället som begravs i ståtliga högar och rösen med rika gravgåvor, medan vanliga bybor och hantverkare lagts i omarkerade gravar utan stora mängder gravgåvor. Lika fel som det blir att skriva hela 1700-talets historia efter Gustav III:s garderob, blir det att försöka tolka bronsåldern efter stormännens gravar. Forskningen kring bronsåldern har efter en tids stagnation nu åter börjat intressera allt fler och för fler tolkningar av olika företeelser än enbart kult.

Från lyckohjul till terrorsymbol

Att framhålla bronsåldern som en gåtfull, mystisk period är ändå ganska harmlöst. I många fall kan historia utnyttjas och vridas till att ge legitimitet för mer otrevliga åsikter. I alla tider och alla kulturer har människan omgett sig med tecken som uttryck för idéer, förhållanden och värderingar. Dessa tecken kan laddas med nya innebörder, och med tiden ge uttryck för helt andra värden än dem de ursprungligen haft. Ett sådant exempel är svastikan, en trolig solsymbol från bronsåldern som nu förknippas med nazisternas hakkors.

Hakkorset och hjul- eller solkorset samt odalrunan är exempel på uråldriga symboler som på 1900-talet fått ny, politisk betydelse. När en av den svenska arkeologins förgrundsgestalter, Oscar Montelius (1843-1921), satte ett hakkors på sitt verk om Nordens förhistoria, var det forntidens lyckohjul han hade i åtanke. På Montelius' bokmärke finns även sol- eller hjulkorset - samma tecken som kan ses på bronsålderns hällristningar och som kan antas symbolisera ungefär detsamma som hakkorset. Numera är kopplingen mellan svastikan och nazismen så stark att alla andra innebörder gått förlorade, associationerna är för starka.

Arbetstips

- Vad skulle arkeologer i framtiden tro om vårt samhälle på 2000-talet, om de bara hade hittat t.ex. rester av en skola, ett köpcentrum eller en bilverkstad?

- Vilka "alternativa" historier har vi idag? Förutom skolans historieböcker och andra skrivna verk har de flesta även en muntlig tradition om sin egen och familjens historia och bakgrund. Många frågar sina föräldrar och äldre släktingar hur det var när de var små, och vårdar dessa berättelser som inte finns i skrift.

- Försök skildra en historia endast i bilder, kanske inspirerat av hällristningarna.

Att läsa vidare

Läs mer om en aktuell bild av bronsåldern i böckerna *Arkeologi i Norden* del 1 eller *Bra böckers encyklopedi om människan historia* del 3, *Från sten till Brons* av Göran Burenhult. Det är svårt att rekommendera lättläst, ny forskning kring bronsåldern då det mesta utgörs av artiklar eller forskningsuppsatser som inte syns för en bredare publik. Är man intresserad av speciallitteratur kan man dock vända sig till Länsmuseets bibliotek.

Kulturmiljöer i Västmanland

Lämningarna efter bronsåldern koncentrerar sig främst till vattendragen i länet. Vattennivån på bronsåldern stod ca 15-20 m högre än dagens, så de hällristningar, boplatser och gravar som nu ligger långt från vattnet var strandnära då. Gravarna, boplatser, åkermark och andra lämningar från bronsåldern finns runt om i länet. Även hällristningar finns på många ställen, den mest omfattande i Häljesta i Munktorp, Köpings kommun.

